

УДК 323.383:321.01:328.184(73)

ПЛЮРАЛІЗМ ЯК ОСНОВНА РИСА АМЕРИКАНСЬКОЇ СИСТЕМИ ГРУП ІНТЕРЕСУ

Ярина Боренько

*Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська 1, м. Львів 79000, Україна, тел. (0322) 96-41-08*

Дискусія щодо плюралістичності і корпоративістичності системи груп інтересу носить відносний характер. Система груп інтересу у США є найбільш наближеною до плюралістичної моделі. Причиною цього є політична культура, історична традиція та інші чинники. Характерною рисою сучасного розвитку є політичні технології та лобізм, який допомагає неструктурованим, неінституалізованим та дисперсним групам реалізувати свої інтереси.

Ключові слова: плюралізм, корпоративізм, лобізм, політичне рішення, політична культура, США.

У післявоєнній політологічній дискусії дихотомія плюралізм-корпоративізм зайняла важливе місце для визначення характеру політичного рішення, притаманного конкретній країні (політичній системі). Ці поділи вкладаються в ідеологічний вимір політичних відносин – плюралізм як ліберальна доктрина, яка зародилась в Америці, проповідує різноманітність суспільства і його автономну від уряду самоорганізацію, і некорпоративізм, притаманний багатьом країнам Європи з соціал-демократичною традицією, який передбачає державне регулювання діяльності економічних груп та їхню визначену участь у політичному процесі. Плюралізм і корпоративізм є базовими для визначення системи груп інтересу, хоча класичні політологічні теорії груп, передовсім концепції А.Бентлі й Д.Трумена визначали групи як політичних акторів, виходячи лише з плюралістичної композиції суспільства. Але у 50-их роках ідея груп почала застосовуватись і в порівняльній політології, що спричинило розвиток методів аналізу та порівняння. Група авторів на чолі з Клівом Томасом розробила десять основних факторів, які впливають на склад, оперативну техніку, ефекти впливу груп інтересу, на публічну політику, на систему груп інтересів у західних демократіях [1]. Проте система груп знаходиться у взаємозалежності між способом організації державної влади, а також партійною системою. Ці десять факторів розглядаються у чотирьох вимірах, якими є: соціально-економічне та політичне середовище; інституціональний фактор; практика прийняття політичного рішення; відносини між політиками /урядом, виробниками і групами. До виміру соціально-економічного та політичного середовища належать фактори (1) політичних відносин, (2) соціально-економічної системи та розвитку та (3) енокпасивні характеристики системи груп інтересу. До інституціонального виміру відносяться (4) формальний

конституційний розподіл правового суверенітету, (5) позиції політичних партій та (6) відносини між партіями і групами інтересу. Практика прийняття політичного рішення полягає у (7) централізації чи децентралізації політичного рішення, інтерпретації політичних дій та політичних витрат, (8) публічній політиці і пріоритетних витратах. Відносини між політиками/ урядом, виробниками і групами виявляються у факторах (9) відносин політиків / уряду, виробників і груп інтересу, та у (10) їхніх відносинах з неекономічними групами. Кожний фактор подається у вигляді компонентів, їх пояснення, значення та практичні ефекти, які вони здійснюють на групи інтересу і їх систему. Досліджуючи ту чи іншу систему груп, варто зважати на ці фактори, оскільки вони суттєво допомагають зрозуміти її у порівняльному розрізі.

Вивчаючи американську систему груп, вимір соціально-економічного та політичного середовища заслуговує на особливу увагу, особливо якщо цю проблему досліджує науковець, який виховувався у континентальній традиції. Американська система груп якісно відмінна від європейської, основа чого лежить у специфічності політичної культури США. Американське суспільство, яке сформувалось у процесі відтоку активних суспільних елементів, що втікали від засилля держави на континенті. Ще до сьогодні старий континент відрізняється від Америки тим, що визнає більшу роль держави як регулятора суспільних відносин. В американській системі розвинулась парадигмальна політична ідея саморегульованості і моралі. Суспільство є політично самодостатнім і самостійним – нові мешканці американських штатів були об'єктивно змушені об'єднуватись в асоціації для досягнення як абстрактних політичних, так і щоденних практичних цілей. Це розвинулось ще до революції та війни за незалежність – держава (Великобританія) була просто задалеко, аби контролювати колонізаторів нових земель, тому вони виробили у собі певні навички самоорганізації для вирішення політичних і суспільних питань. Групи є неформальними виразниками питань і проблем суспільного життя, а також активними учасниками президентських кампаній і залучаються до парламентських виборів [2].

Первинні політичні цілі груп інтересу впливати на політику і отримувати вигоди від своїх членів, ведуть до постійних пошуків точок доступу до політичного рішення. Американська система є типовим прикладом конкурентної демократії і високої фрагментації суспільства. Токвілівський «поклик серця» примушує людей стихійно об'єднуватись у групи, як тільки вони відчують загрозу порушенню балансу, і ставити перед системою відповідні проблеми – чи це проблема атомного роззброєння, чи абортів або расової дискримінації. Причому ця активність відбувається на основі індивідуального усвідомлення загального блага (первинного), якому гармонійно підпорядковуються індивідуальні мотиви. Цим американська система теж відрізняється від континентальної, яка має набагато довшу історичну традицію чіткої сегментації та жорсткої корпоративної ідентичності з часів феодалізму та раннього капіталізму. Юрг Стейнер, порівнюючи американську та європейську природу демократії та лобізму, зазначає, що американське суспільство в принципі негативно відноситься до лобі, бо має у собі ідею загального блага, тому вважає, що задоволення партикулярних інтересів нівелює ідею загального. Натомість станово-корпоративістична історія Європи спокійно сприймає пряме задоволення секторальних інтересів, бо виборці вірять, що реалізація одниничного піде на користь усім [3], тому інституціоналізація відносин між державою та групами розвивається тут цілком успішно.

Групи виникають для задоволення будь-яких інтересів – чи це асоціація фермерів, чи об'єднання лікарів, чи екологічна організація. Клів Томас вважає, що основна мета американських груп – задоволення особистих і/чи професійних інтересів і в своїй основі вони є аполітичними. Але в певний момент групи входять у політику, оскільки виявляється, що іншого шляху захисту інтересів у них на даний момент просто не існує [4]. Таке «вимушене», але нетривале входження групи у політичну систему спричиняє плинність (флюїдність) груп – коли інтереси задоволені, група знову стає неполітичною, а політизується вже зовсім інша група, яка відчула загрозу своїм інтересам у даний момент.

Частота входження груп у політику збільшилась після другої світової війни, коли уряд почав активніше застосовувати механізми державного втручання в економіку. Наприклад, переговори фермерів з урядом стосовно тарифів стали звичним явищем. Так само участь груп посилюється у зв'язку з тим, що до війни США існували у тій чи іншій мірі ізольовано, а з ведучою позицією у міжнародній політиці посилюється тиск військово-промислового комплексу. Процеси глобалізації, в яких США претендує на безперечне лідерство, посилюють участь транснаціональних груп у внутрішній політиці. Звідси відштовхувались і критики плюралізму. Чарльз Райт Мілс провів емпіричні дослідження відносин груп з урядовими агенціями і зробив висновок, що плюралізм насправді дуже обмежений, і його можна спостерігати лише на рівні суперництва еліт, що мають замкнутий характер. У праці «Еліта влади» Райт Мілс на основі емпіричних досліджень стверджував, що реальну владу у США мають «боси великих промислових корпорацій», «політичний директорат» та «військові лорди». Ці три групи еліт контролюють промислову, політичну і військову сфери і в результаті визначають стратегії американської політики [5].

Актуальною стала критика Маркура Олсона, який заперечував тезу щодо підпорядкування індивідуальних інтересів загальному. Олсон за допомогою мікроекономічних схем довів, що люди зі спільними інтересами не обов'язково об'єднуються в групи, навіть якщо для цього є об'єктивні передумови – люди є членами груп, якщо їх до цього примушують обставини, тобто якщо членство в групі надає привілеї, недоступні поза групою. Політику ж визначають еліти, які зародились у групах. У його концепції згідно принципам плюралізму домінує положення про дисперсність та децентралізованість політичної влади, але він звертає увагу на можливість явища блокування груп інтересу [6]. Це означає, що циркуляція груп інтересу у сфері прийняття політичних рішень може підлягати обмеженню, а то і відмежуванню, тобто групи, які здобули політичний вплив, можуть успішно блокувати доступ інших груп до процесу рішень. Тим самим Олсон ставить під сумнів основний принцип класичного плюралізму про відкритість політичної системи. У концепції Олсона важливу роль відіграють кількісні ознаки груп інтересу, оскільки це впливає на тактику та форми діяльності. Автор є прихильником положення про те, що групи інтересу, які є активними у політичній сфері, стараються відігравати роль «вільних стрільців», прагнучи отримати якнайбільші політичні дивіденди. Особливо це доречно щодо економічних груп, які є залежні не стільки від економічного зростання, скільки від розподілу прибутків. Це веде до суттєвого розмежування між великими та малими групами стосовно мотивації їхніх дій. Малі групи взагалі не беруть до уваги суспільних затрат своєї діяльності, вони сприяють дезінтеграції суспільства і прагнуть лише одного - досягнення групових цілей. Великі групи, які контролюють значний відсоток населення, беруть до уваги також і

суспільні вигоди своєї діяльності, чим сприяють інтеграції всього суспільства. Загальною метою цих груп є досягнення економічного зростання держави в цілому, хоча витрати на досягнення цілей можуть перевищувати дивіденди [7]. Висновки Олсона чи Райта Мілса не суперечать плюралістам, просто є відмінними у методологічному підході – критики плюралізму досліджували типи зв'язків між групами і урядом, а не відносини між групами і соціальну структуру міст, як це робили плюралісти, а, отже, зосереджувались на аналізі внутрішніх впливів на політику. Грахам Вілсон говорить про те, що Олсон досліджував реальний світ груп інтересу [8], як і Райт Мілс, концентруючи увагу на економічних групах, які, безперечно, у цей час значно посилили свою пов'язаність з політичними децидентами. Виходячи з того, Теодор Лові [9] приходять до висновку, що деякі групи почали справді відчутно впливати на політику. Згідно Лові, групи інтересу більш впливові в дистрибутивній і регулятивній політиці, аніж в редистрибутивній, де більш важливими виявляються партії. Автономна свобода груп є рідкісним явищем, оскільки комбінування державних інституцій з групами інтересу унеможливають відкриту конкуренцію – встановлюються двосторонні впливи приватних організацій на публічні органи і навпаки, які стараються розподілити блага. У цьому Келсо бачить корпоративний плюралізм [10], який полягає у тісному зв'язку певних груп інтересу і державних установ, коли одиниці кооперування незалежні один від одного і зберігають свою самотність.

У системному плані групи інтересу в США існують в умовах слабкої партійної системи і саксонської (прецедентної) правової культури. Партійна система США є слабкою і активізує діяльність груп. Партії не є настільки домінуючими у політичній агенді, як це є в Європі, тому її формують групи, які входять у партії. Інтегрованої і централізованої влади немає, як і партійної дисципліни. Вілсон наводить ще аргументи Альфреда Степана [11] стосовно взаємопов'язаності з правовою культурою – в англосаксонських країнах від груп не вимагається державного ліцензування існування, тому їм легше неформально артикулювати свої інтереси. Саме через це відносини з урядом є фрагментованими і малоструктурованими, ніж в країнах романської правової традиції. Томас подає такі основні ознаки плюралістичної системи груп інтересу у США [12]:

1. Специфічна політична культура і недовіра до уряду спричинили дистанціювання і несприймання близьких зв'язків груп (передовсім економічних) з урядом. Кооперація між урядом і групами, особливо у сфері економічного регулювання, є вигіднішою, ніж для континентальних груп, і це часто бачиться як джерело корупції. Політична культура також підриває силу економічних груп, про що свідчать часті скандали, оскільки публічне і приватне дистанціюється один від одного.
2. У суспільстві немає класового поділу, сильної ідеології і сильних партій. Страх перед соціалізмом відкидає будь-які можливості соціального партнерства, тому уряд ніколи не веде переговорів між групами заради досягнення економічного росту.
3. На відміну від європейських демократій, уряд, навіть якщо би і хотів інституціоналізувати свої відносини між групами інтересу чи проводити переговори, то йому б це не вдалось, бо немає загальних «дахових» структур, які можуть говорити від усієї категорії потенційних членів. Щільність членства сягає лише 16 відсотків (у Швеції – 90, Німеччині – 39). Найновішими тенденціями у розвитку американської системи груп інтересу є утвердження категорії центральних лобістів, збільшення залучення груп у політику та нові технології

тиску. Технології виникають як своєрідна галузь політичного замовлення – у випадку необхідності лобіювання, групи наймають спеціалістів з технологій, оскільки самі більше здатні до маніфестних, публічних дій, аніж до техніки політичного рішення. Крім цього, відбуваються спроби регулювання груп, їхня інтеграція між рівнями уряду і відповідно – різниця у реальних впливах груп.

Якщо проводити паралелі з Україною, то можна стверджувати, що в аспекті фрагментації, лобістських технологій, недовіри до уряду, низької щільності членства тощо ми уподібнюємось американській системі. Проте політично-культурний аспект та правова система більше тяжіє до континентальної традиції. Навряд чи спроби скопіювати американську культуру самоорганізації приведуть нас до зміни ментальних установок, хоча і застосування практики корпоративного рішення на макрорівні навряд чи було б успішним, саме через брак солідаризму та високу фрагментацію суспільства. Натомість цілком допустимим для держави видається пошуки партнерів по переговорах на мезорівні чи в рамках місцевого самоврядування і створення системи соціального захисту на кшталт німецької соціальної ринкової економіки – можна припустити, що у випадку покращення економічного становища рівень реального членства у групах міг би підвищитись, а відповідно фрагментації – зменшитись.

-
1. *Thomas, Clive S. (ed.) First World Interest Groups: A Comparative Perspective./ edited by Clive S. Thomas. p.cm. – (Contribution in Political Science) – Westport, Connecticut, London.: Greenwood Press, 1993. - С. 16-21.*
 2. *Wilson, Graham K. Interest groups. – Oxford: Basic Blackwell, 1990. - С. 39.*
 3. *Steiner, Jiirg. Demokracje Europejskie. - Rzeszów: w-wo WSP, 1993. – С.251.*
 4. 1, С. 31.
 5. *Wright Mills, Charles. The Power Elite. - Oxford UP, New York, 1956.*
 6. *Olson M. The Logic of Collective Action. Public Goods and the Theory of Groups. - Harvard UP, Cambrige, 1965.*
 7. *Olson M. The Rise and Decline of Nations: Economic Growth Stagflation and Social Rigitities. - Yale UP, New Haven/London, 1982.*
 8. 2, С. 20.
 9. *Lowi, Theodore. American Bussiness, Public Policy, Case Studies and Political Theory.// World Politics XVI, 4, С. 677-93.*
 10. *Kelso, William A. American Democratic Theory: Pluralism and its Critics. – Nestport-London: Greebwood Press, 1978 – С. 12-38.*
 11. 2, С. 20.
 12. 4, С. 41.

PLURALISM AS A MAIN FEATURE OF INTEREST GROUP SYSTEM IN THE USA

Yaryna Borenko

*Ivan Franko National University of Lviv
vul. Universitetska, Lviv 79000, Ukraine, тел. (0322) 79-41-32*

The discussion of pluralism and corporatism of group interest system is of a relative character. As we can see the interest group system is the most closely related to the pluralistic model. The reason for this is political culture, historical tradition and other factors. The typical feature of modern development is political technology and lobbying, which helps non-structured, non-institutionalized dispersible groups to fulfill their interests.

Key words: pluralism, corporatism, interest, lobbying, political decision, political culture, USA.

*Стаття надійшла до редколегії 20.03.2002,
прийнята до друку 10.10.2002*